

УДК 336.221.2

Кашлаков О. І.

аспірант

Класичного приватного університету

Kashlakov O. I.

Postgraduate Student

Classic private university

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

THEORETICAL, METHODOLOGICAL AND APPLIED ASPECTS OF THE STUDY OF THE STATE OF SMALL BUSINESS DEVELOPMENT OF UKRAINE

Анотація. У статті досліджено сучасний стан малого підприємництва в Україні в розрізі соціально-економічного розвитку на основі використання статистичних методів дослідження, зокрема інтегрального оцінювання. Підтверджено кризове становище суб'єктів малого підприємництва в 2014 р. за даними побудованих індексів соціального та економічного розвитку. Досліджено негативний вплив інфляції на результати діяльності малого підприємництва, у результаті розрахунків індекси соціально-економічного розвитку продемонстрували майже нульові значення. Запропоновано заходи щодо компенсації інфляційного впливу на результати діяльності суб'єктів малого підприємництва в Україні шляхом індексації порогових значень доходів для окремих груп платників єдиного податку та диференціювання податкових ставок відповідно до рівня податкового ризику за видами економічної діяльності.

Ключові слова: мале підприємництво, індекс, соціально-економічний розвиток, інфляція, індексація, податкові ставки.

Вступ та постановка проблеми. Згідно з даними щорічної оцінки ділового клімату для середнього та малого бізнесу, станом на 2015 р. перешкодами для розвитку стали: наслідки воєнного конфлікту, політична та податкова нестабільність, складність адміністрування податків, несприятлива кон'юнктура на ринках, низька ліквідність, дороге кредитування, регуляторний тиск та корупція, недосконале валютне регулювання, інфляція, нестача кваліфікованих кадрів та виробничих потужностей, неефективність державного регулювання [1]. Зумовлене суттєво знизило рівень ділової активності суб'єктів малого підприємництва, що актуалізує завдання оцінювання та передбачення можливих перспектив розвитку для обґрунтування шляхів забезпечення ефективної регуляторної політики держави означених проблемних питань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями розвитку малого підприємництва України займалися такі вчені, як: З. Варналій, А. Виноградська, О. Ганенко, М. Горинський, Я. Жаліло, М. Комар, Е. Лавренчук, Н. Назаренко, В. Турчак, О. Піскунова, Н. Рудь, О. Ткачук та ін. Нові фактори існування суб'єктів малого підприємництва зумовлюють суттєві зміни в їх діяльності, що доводить доцільність подальших досліджень основних показників їх розвитку.

Метою даної роботи є дослідження сучасного стану малого підприємництва в Україні в розрізі соціально-економічного розвитку. Згідно з поставленою метою, було визначено такі завдання:

– узагальнити та проаналізувати динаміку показників соціального та економічного розвитку суб'єктів малого підприємництва в Україні;

– побудувати індекси соціального та економічного розвитку суб'єктів малого підприємництва в Україні, здійснити аналіз їх тенденцій з урахуванням індексу інфляції;
– запропонувати заходи для компенсації інфляційного впливу на результати діяльності суб'єктів малого підприємництва в Україні.

Результати дослідження.

Для обґрунтування регуляторної політики держави розвитку малого підприємництва в умовах кризи наведемо основні характерні статистичні показники, що визначають соціальний та економічний складники (табл. 1, 2).

Відповідно до даних табл. 1, спостерігаємо погіршення показників у період 2013–2014 рр., що зумовлено наслідками воєнного конфлікту. Темпи росту показників наведено на рис. 1.

Зауважимо, що темпи росту чистого збитку малого підприємництва в Україні в 2014 р. становили 344,54% та суб'єкти, які одержали збиток, – 346,87%. Темпи росту рентабельності операційної діяльності в 2014 р. становили -813,64%, тоді як рентабельності всієї діяльності – -427,42%. Таким чином, наявний кризовий стан малого підприємництва України в 2014 році.

Розглянемо динаміку показників соціального напрямку розвитку малого підприємництва в Україні (табл. 2, рис. 2).

У соціальній сфері малого підприємництва тенденції показників подібні економічним, зокрема демонструється суттєве зниження у 2013–2014 рр.

При цьому показники зайнятості не покращуються, обсяги сплаченого єдиного податку зростають, відрахування на соціальні заходи, на оплату праці та витрати на персонал також за рахунок інфляції, показник якої у 2015 р. досяг позначки 1,433 [3].

Окрім того, складне положення малого підприємництва погіршується суттєвим навантаженням із боку регуляторної політики держави, вартість дотримання якої у 2015 р. становила 29 760,21 грн., 49% від суми якої припадає на перевірки, 40% – на державного реєстратора, 31% – ліцензування, 21% – сертифікація, 18% – гігієнічний дозвіл [1].

Загалом індекс ділового клімату малого та середнього підприємництва України знижується. Так, індекс ділового середовища сягає рівня -0,26, індекс ділової активності короткостроковий – -0,04, а довгостроковий – 0,17, індекс регуляторного середовища – 0,17, індекс ділового клімату – 0,01 [1].

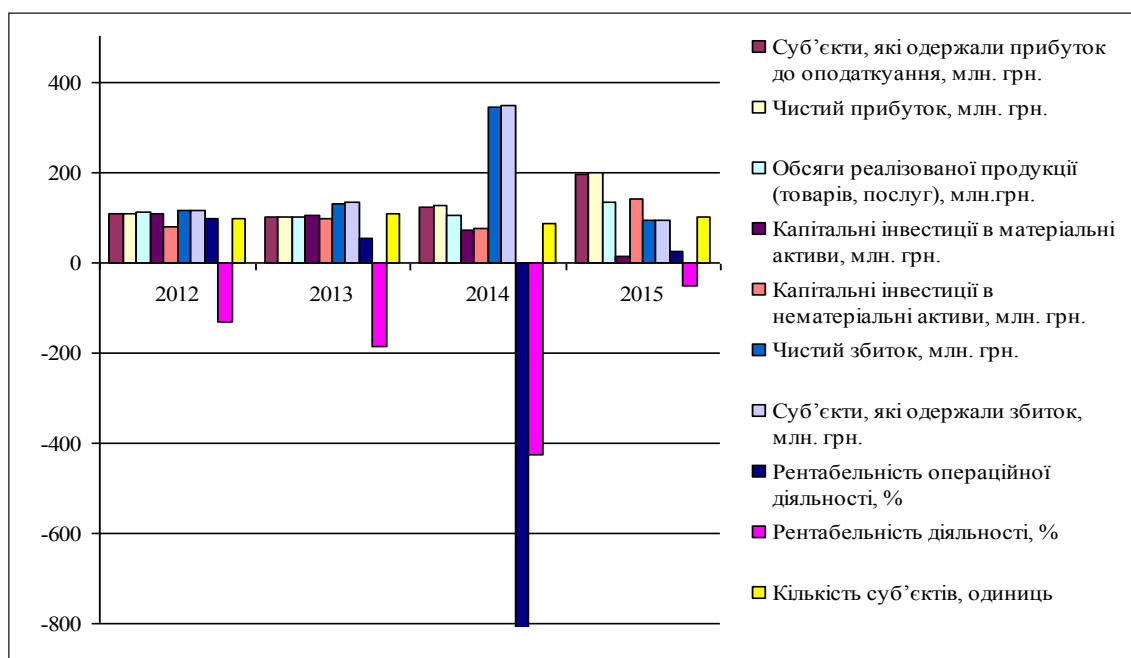

Рис. 1. Темпи росту економічних показників результатів діяльності суб'єктів малого підприємництва в Україні, %

Джерело: розрахунки автора

Таблиця 1

Динаміка економічних показників результатів діяльності суб'єктів малого підприємництва в Україні

Найменування показників	2011	2012	2013	2014	2015
Суб'єкти, які одержали прибуток до оподаткування, млн. грн.	36975,6	39794,1	39640,9	49156,1	95483
Чистий прибуток, млн. грн.	32518,8	35296,2	35748,3	45236,6	89390,4
Обсяги реалізованої продукції (товарів, послуг), млн. грн.	607782	672653	670258,5	705000,5	937112,8
Капітальні інвестиції в матеріальні активи, млн. грн.	33463,5	36135,5	38115,1	27448,9	3522,9
Капітальні інвестиції в нематеріальні активи, млн. грн.	856,9	678,7	652	484,9	683,6
Чистий збиток, млн. грн.	43112,4	50044,5	65169,2	224534,1	207584,8
Суб'єкти, які одержали збиток, млн. грн.	42032,9	49048,1	64698,8	224418,5	207389
Рентабельність операційної діяльності, %	4,2	4,1	2,2	-17,9	-4,2
Рентабельність діяльності, %	-2,5	-3,3	-6,2	-26,5	-13,6
Кількість суб'єктів, одиниць	354283	344048	373809	324592	327814

Джерело: узагальнено автором на основі [2]

Розглянемо інтегроване значення індексів соціального та економічного розвитку малого підприємництва України в умовах кризи та недосконалої регуляторної політики держави. Індекси соціального та економічного становища побудовано на основі методології інтегрального оцінювання, за якою показники розподілено на стимулятори та дестимулятори, згортання нормованих показників в індекси здійснювалося на основі формули:

$$I = \frac{1}{n+m} \left(\left(\sum_{i=1}^n x_{ij}^1 \right) + \left(\sum_{i=n+1}^m x_{ij}^2 \right) \right) \quad (1)$$

де I – індекс розвитку малого підприємництва України, $I \in [0;1]$;

x_{ij}^1 – стандартизований i -й показник-стимулятор розвитку малого підприємництва j -го напрямку;

x_{ij}^2 – стандартизований i -й показник-дестимулятор розвитку малого підприємництва j -го напрямку;

n – кількість показників-стимуляторів, $i=1, \dots, n$;

$m-n$ – кількість показників-дестимуляторів, $i=n+1, \dots, m$;

Стандартизацію показників здійснено за варіацією.

Отже, за результатами розрахунків отримано такі тенденції індексів соціального та економічного розвитку (рис. 3).

За даними рис. 3 видно, що нестабільність економічного розвитку малого підприємництва в Україні описується поліномом четвертого ступеню, що підтверджує неможливість побудови адекватних прогнозних моделей. Значні коливання досліджуваного показника пояс-

нюються нестабільністю умов існування та розвитку суб'єктів малого підприємництва, крім того, даний сектор економіки є найчутливішим до кон'юнктурних коливань та умов ведення бізнесу.

Динаміка індексу соціального розвитку на рис. 4 також описується поліноміальною залежністю, проте третього ступеню. За даними обох тенденцій видно, що подальша траєкторія буде зростаючою за умов незмінності дії факторів, що неможливо в реальному житті. Але відзначимо, що до 2012 р. тенденції соціального та економічного розвитку малого підприємництва не співпадали, після 2012 р. вони подібні, але індекс соціального розвитку демонструє вищий рівень.

Також глибина кризи в 2014 р. за економічними індексом глибша, падіння відбулося з рівня 0,64 до рівня 0,15, тоді як за соціальним індексом – з рівня 0,76 до рівня 0,37. 2015 р. для обох показників характеризується позитивним зростанням, але переважно за рахунок інфляційного впливу.

Порівняння індексів між собою на рис. 5 демонструє дещо вищий рівень соціального розвитку малого підприємництва, ніж економічного, зокрема із середини 2011 р. Подібність тенденцій індексів пояснюється тісними взаємозв'язками між соціальним та економічним середовищем суспільства. Проте рівень індексу економічного розвитку дещо нижчий від соціального, що пояс-

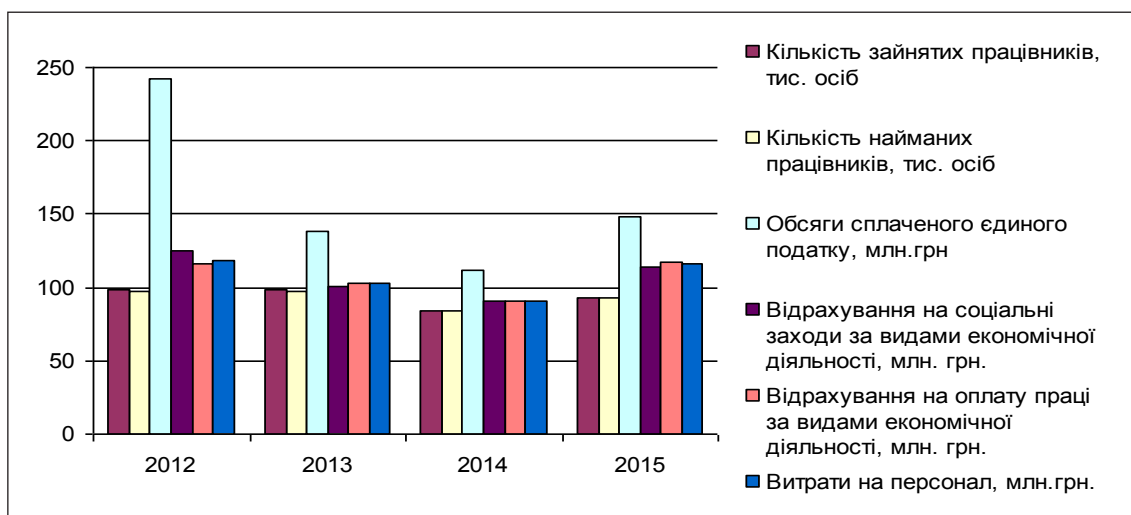

Рис. 2. Темпи росту соціальних показників результатів діяльності суб'єктів малого підприємництва в Україні, %

Джерело: розрахунки автора

Таблиця 2

Динаміка соціальних показників результатів діяльності суб'єктів малого підприємництва в Україні

Найменування показників	2011	2012	2013	2014	2015
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб	2091,5	2051,3	2010,7	1686,9	1576,4
Кількість найманих працівників, тис. осіб	2011,8	1951,6	1891,8	1583	1466,3
Обсяги сплаченого єдиного податку, млн. грн.	1987,9	4815,6	6640,5	7413,3	10974,7
Відрахування на соціальні заходи за видами економічної діяльності, млн. грн.	12438,6	15573,5	15737,7	14313	16267,4
Відрахування на оплату праці за видами економічної діяльності, млн. грн.	37052,3	43071,3	44528,8	40181	46986,1
Витрати на персонал, млн. грн.	49490,9	58644,8	60266,5	54494	63253,5
Річний рівень інфляції	1,046	0,998	1,005	1,249	1,433

Джерело: узагальнено автором на основі [2]

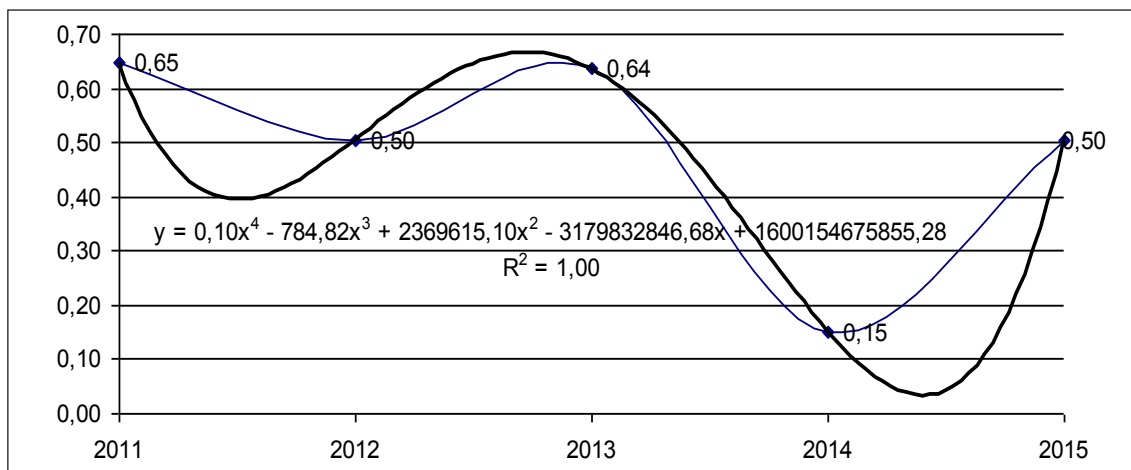

Рис. 3. Динаміка індексу економічного розвитку малого підприємництва в Україні

Джерело: розрахунки автора

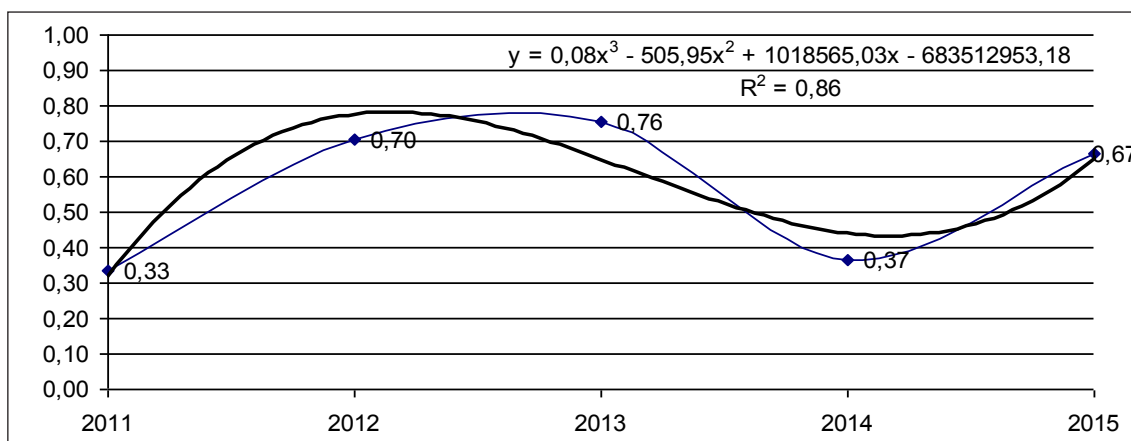

Рис. 4. Динаміка індексу соціального розвитку малого підприємництва в Україні

Джерело: розрахунки автора

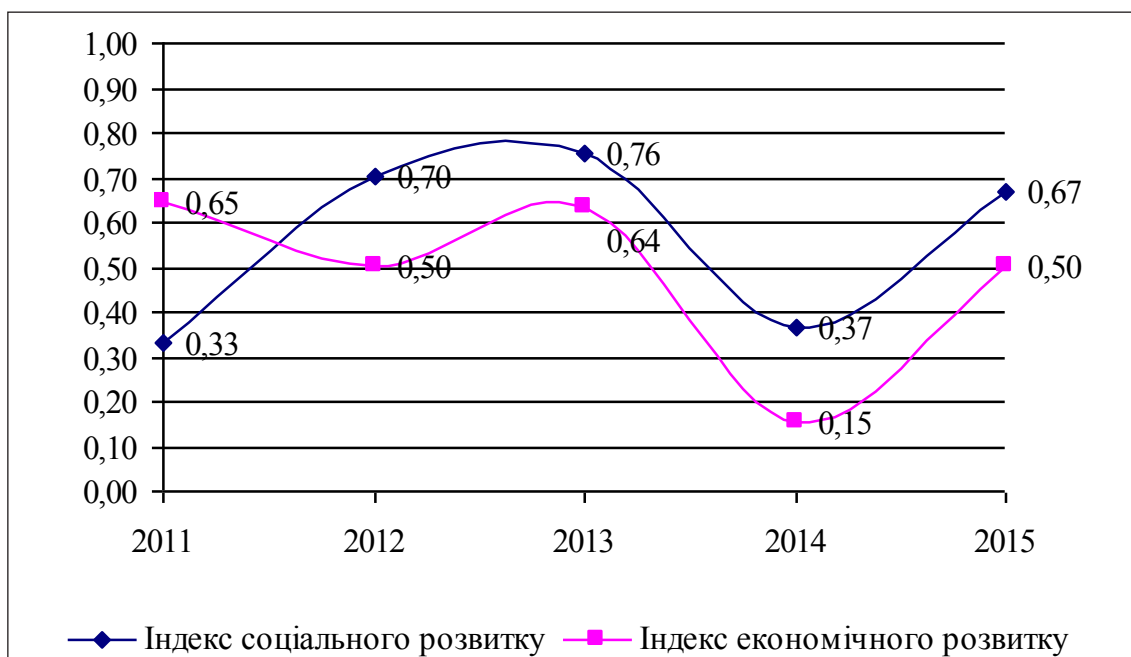

Рис. 5. Тенденції змін індексів соціального та економічного розвитку малого підприємництва в Україні

Джерело: розрахунки автора

нюються інфляційним впливом на грошові показники, що увійшли до складу комплексного індексу.

Таким чином, завданням для регуляторної політики держави щодо відновлення та закріплення позитивних тенденцій розвитку малого підприємництва в Україні буде формування як внутрішніх сприятливих умов введення бізнесу, так і зовнішнього покращеного регуляторного середовища відповідно до вимог сучасності та кризового стану суб'єктів господарювання. Першочерговим завданням є те, що діяльність малого підприємництва повинна бути захищена від негативного впливу інфляції за рахунок запровадження антиінфляційних заходів.

Скорикувавши вартісні соціально-економічні показники індексу розвитку малого підприємництва на рівень щорічної інфляції отримано такі результати (рис. 6).

За 2014–2015 рр. під негативним впливом інфляції (рис. 6) рівень соціального та економічного розвитку малого підприємництва в Україні доведено майже до нуля. Але об'єктивно враховуємо наявність тіньового сектору, статистичні дані якого не враховано.

З регуляторного боку діяльності держави для контролю над інфляцією було задіяно низку заходів її жорсткого обмеження за рахунок виваженої монетарної та жорсткої фіскальної політики, використання технології таргетування інфляції, зниження до 22% облікової ставки НБУ. Так, із серпня 2015 р. тренд інфляції суттєво змінився у позитивному напрямі за рахунок більш-менш зрозумілої ситуації та стабілізації на валютному ринку, суттєвого скорочення споживчого попиту та торговельного обігу, поступового зниження рівня цін на зовнішніх ринках сировини та продовольства [3].

Таким чином, вищезазначене підтверджує суттєву чутливість малого підприємництва до інфляційного впливу, негативні наслідки якого знецінюють результати діяльності. Для здійснення ефективної регуляторної політики держави щодо розвитку малого підприємництва в умовах кризи доречно використовувати індексацію ліміту доходів груп платників єдиного податку для мотивації суб'єктів підвищувати ділову активність і тим самим прибутковість діяльності без остраху невиконання вимог конкретної групи. Або враховувати вже скоригований дохід на індекс інфляції для розрахунку податкового обов'язку.

Крім того, податкова ставка для кожної групи повинна диференціюватися за видами економічної діяльності, оскільки рівень податкових ризиків та особливостей їх виявлення суттєво різняться в окремих сферах економіки, що зумовлює докладання більших зусиль та концентрації більшої податкової уваги до окремих бізнес-процесів, тому й критерії оцінювання ступеня податкового ризику контролюючими органами різняться за видами економічної діяльності.

Враховання специфіки діяльності в диференціації податкових ставок змусить суб'єктів малого підприємництва обирати більш прозорий, надійний та ненавантажений податковим обов'язком вид діяльності для мінімізації власних податкових ризиків діяльності.

Висновки. У статті узагальнено та проаналізовано динаміку показників соціального та економічного розвитку малого підприємництва в Україні, за результатами чого доведено, що 2014 р. став кризовим для суб'єктів, що зумовлено наслідками воєнного конфлікту, зростанням інфляції, негативною кон'юнктурою цін на ринках, суттєвим навантаженням із боку регуляторної політики держави та ін.

Побудовано індекси соціального та економічного розвитку суб'єктів малого підприємництва України на основі методології інтегрального оцінювання шляхом обґрунтування сукупності показників, поділом їх на стимулятори і дестимулятори, подальшого нормування за варіацією та згортання у комплексний показник. Здійснено аналіз тенденцій отриманих індексів, що були скориговані на індекс інфляції, у результаті чого доведено, що реальні показники індексів соціального й економічного розвитку малого підприємництва в Україні в період 2014–2015 рр. набагато гірші.

Запропоновано заходи для компенсації інфляційного впливу на результати діяльності суб'єктів малого підприємництва в Україні шляхом індексації порогових значень доходів для окремих груп платників єдиного податку для мотивації їх підвищувати рівень ділової активності. Крім того, податкові ставки для окремих груп платників диференціювати відповідно до рівня податкового ризику за видами економічної діяльності суб'єкта. Зазначене має сприяти зростанню легальної прибутковості та зниженню витрат на здійснення податкового контролю над суб'єктами малого підприємництва.

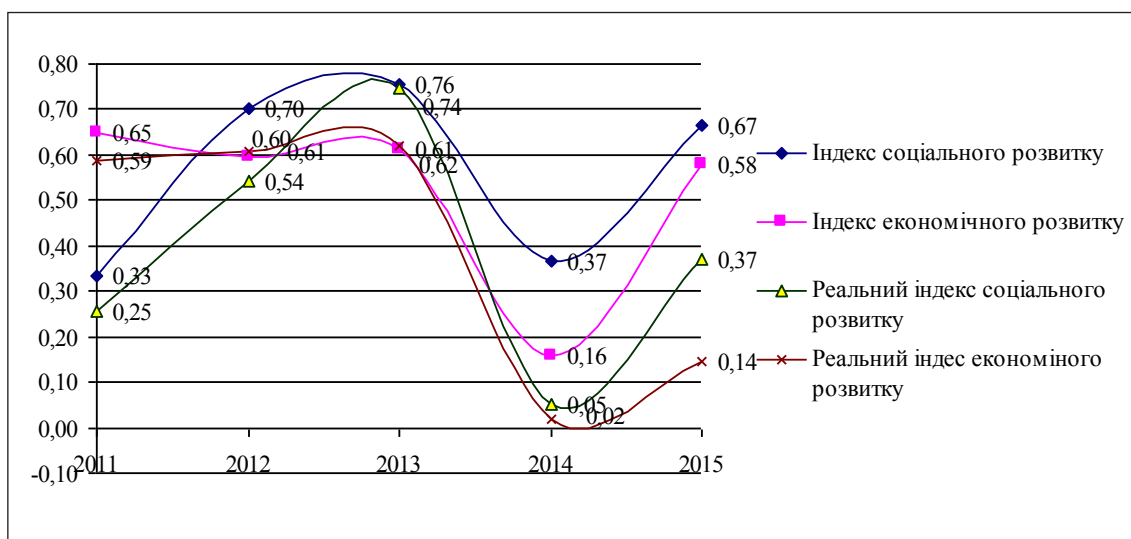

Рис. 6. Динаміка індексів соціального та економічного розвитку малого підприємництва, скоригованих на індекс інфляції

Джерело: розрахунки автора

Список використаних джерел:

1. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ier.com.ua/files/publications/USAID%20LEV/LEV_ABCA_report_Cost_of_doing_business.pdf.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Національний банк України / Інфляційний звіт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=742185.

Анотація. В статтю досліджено сучасне становище малого підприємництва в Україні в розрізі соціально-економічного розвитку на основі використання статистичних методів дослідження, в частині інтегральної оцінки. Підтверджено кризове положення суб'єктів малого підприємництва в 2014 г. по даним побудованих індексів соціального і економічного розвитку. Досліджено негативне впливання інфляції на результати діяльності малого підприємництва, в результаті розрахунків індекси соціально-економічного розвитку продемонстрували майже нульові значення. Предложено заходи по компенсації інфляційного впливання на результати діяльності суб'єктів малого підприємництва в Україні шляхом індексації порогових значень доходів для окремих груп плательщиків єдиного податку і диференціації податкових ставок в відповідності з рівнем податкового ризику по видах економічної діяльності.

Ключові слова: мале підприємництво, індекс, соціально-економічне розвитку, інфляція, індексація, податкові ставки.

Summary. The article examines the current state of small business in Ukraine in terms of socio-economic development based on the use of statistical research methods, in particular, the integrated assessment. Confirmed the crisis situation of small businesses in 2014 according to the constructed indices of social and economic development. The negative influence of inflation on the results of small business activity was investigated, as a result of calculations the indices of social and economic development showed almost zero values. Measures were proposed to compensate for the inflationary impact on the performance of small business entities of Ukraine by indexing the threshold values of income for certain groups of single tax payers and differentiating tax rates in accordance with the level of tax risk by economic activity.

Key words: small business, index, socio-economic development, inflation, indexation, tax rates.